

Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) in Limburgs perspectief 'met de prins de Maas over'

door Jean Knoors

dinsdag 28 februari 2012

om 20.00 uur in de zaal van Partycentrum Oud Zumpelveld,
Irmstraat 23 te Simpelveld

Thema Tachtigjarige Oorlog

Het jaar 2012 staat in het teken van het 25-jarig jubileum van de heemkundevereniging en in mei zal daarom een bronnenpublicatie uitgegeven worden, waarbij de geschriften van pastoor Dydden getranscribeerd, vertaald en toegelicht zullen worden, die zich in dit tijdvak in de parochie Simpelveld-Bocholtz trachtte te handhaven.

De heemkundevereniging probeert met een aantal activiteiten door het jaar heen dieper op de in dit boek aan bod komende thema's in te gaan (Opstand/Tachtigjarige Oorlog, tiendenheffing, norbertijnen als zielzorgers, financiële boekhouding van een parochie, avonturen van de pastoor in een rijke, bloeiende en voortvarende parochie, die door groepjes soldaten en deserteurs beroofd, geplunderd, gekidnapt werd en berooid het einde van zijn pastoraat bereikte met een desolaat geworden kerk en onbewoonbare pastorie).

De Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) zal ons daarom vanuit een Limburgs perspectief toegelicht worden, en wel door Jean Knoors middels een powerpointpresentatie. Deze Grevenbichtenaar is gepensioneerd geschiedenisleraar en gepassioneerd heemkundige. Over de inhoud van zijn lezing bood Jean Knoors ons de bijdrage 'Met de prins de Maas over' (zie volgende pagina's).

Voor leden is de toegang gratis, van niet-leden wordt een bijdrage gevraagd van 2 euro.

Heemkundevereniging De Bongard Simpelveld-Bocholtz

MET DE PRINS OVER DE MAAS *

JEAN KNOORS

De herfst van 1568 is mooi na een lange droge zomer. Aan de lage waterstand van de Maas is te zien dat het lang niet meer heeft geregend. Op verschillende plaatsen kan men zonder veel waaghalzerij te voet de rivier oversteken. De oogst is goed gelukt en de boeren vullen hun schuren met wintervoorraden.

De bewoners van de heerlijkheid Obbicht, Papenhoven en Overbroek genieten volop van het najaarszonnetje en van de ongewone rust die over de dorpen ligt. Want er gaat haast geen jaar voorbij of er komt doortrekkend krijgsvolk in de dorpen om te foerageren. Zoals in april wanneer een horde krijgers uit de omgeving van Stein op doortocht naar het noorden “even” het dorp aandoet voor leeftocht. “Geuzen” noemen zij zich en “vrienden van de Prins”. Nauwelijks is de wanordelijke troep gepasseerd, of ze worden achterna gezeten door een wraaklustig vreemd leger, dat uit Spaanse soldaten blijkt te bestaan.

In september is de rust teruggekeerd maar toch vertrouwen de dorpsbewoners de stilte niet. Het gonst langs de Maas van geruchten over opstandige edelen die zich verzetten tegen de koning van Spanje. Hun leider is Prins Willem van Oranje. De opstandelingen hebben in Brabantse kerken vernielingen aangericht. Vooral beelden moeten het ontgelden. Men spreekt van een “beeldenstorm”. In Brussel is een Spaans leger aangekomen onder bevel van ene hertog Alva. Hij moet de opstand onderdrukken en opstandelingen straffen. Alva richt een rechtbank in die al snel ‘Bloedraad’ wordt genoemd en hem de bijnaam “IJzeren Hertog” bezorgt vanwege de wrede terechtstellingen. De Prins van Oranje vlucht uit lijfsbehoud naar Duitsland. Anderen blijven maar moeten hun goedgelovigheid bekopen met de dood door onthoofding. Hoge *De Prins van Oranje*

edelen, zoals de graven van Egmond en Horn, maar ook leden van het “Verbond der Edelen” worden op de Grote Markt in Brussel onthoofd. Onder hen Dirk en Gijsbert van Bronckhorst en Batenburg uit Stein, broers van Karel van Bronckhorst, heer van Obbicht. De schrik zit er goed in bij adel en burgerij.

Geruchten gaan dat het vanuit Weert en Wassenberg versterkte Geuzenleger uit Stein tevergeefs probeert bij Roermond de Maas over te steken om zo Brabant te bereiken. Het Spaanse leger heeft dat plan verhinderd en het geuzenleger bij Dalheim in de pan gehakt. Een maand later, 23 mei, behaalt Lodewijk van Nassau, broer van Willem van Oranje, bij het Groningse Heiligerlee een overwinning op de Spanjaarden, waarbij zijn broer Adolf van Nassau sneuvelt. Maar Alva neemt wraak en verslaat het Oranjeleger bij Jemmingen verpletterend.

Gelukkig is het nu al maanden rustig, maar angst houdt de inwoners van Obbicht in zijn greep. Vooral omdat zij kasteelheer Karel van Bronckhorst lange tijd niet meer hebben gezien. Het gerucht gaat dat hij zich in de opstand heeft gemengd door het Verbond der Edelen te tekenen.

Dorpsbewoners die hand- en spandiensten doen op het kasteel vertellen dat Karel dienst doet in het leger van de Prins van Oranje ver in Duitsland. Zij hebben aan den lijve ervaren dat hij geen gemakkelijke baas is en horen kasteelvrouw Alverta van Vlodrop regelmatig klagen over het losbandige bestaan van haar man, die geld en goed verkwist en de welstand van haar familie te gronde richt. De anders zo trotse erfvrouw van Obbicht is ten einde raad. Vooral in deze roerige tijd, zonder de steun van haar

man waarover zij niets verneemt, maakt zij zich grote zorgen over haar toekomst en die van haar vier kleine kinderen. Zo verstrijkt de maand september vol twijfels en zorgen over wat komen gaat.

Van wat zich op korte afstand werkelijk afspeelt, hebben kasteelvrouw Alverta en dorpsbewoners geen weet. Spionnen van Alva ontdekken dat het leger van Prins Willem van Oranje is neergestreken bij kasteel Wittem. Van daaruit wil de Prins de Maas oversteken richting Brabant, liefst in Luik of Maastricht. Maar Alva doorziet die plannen en heeft zijn leger op de linker Maasoever bij Maastricht in stelling gebracht om zowel Luik als Maastricht te beschermen en de Prins te beletten daar de Maas over te steken. Bij Eijsden slaat Alva een schipbrug over de Maas. In de dorpen op de rechter oever van Bunde tot en met Stein liggen Spaanse troepen en midden in de Maas heeft Alva minkijzers, houten blokken met scherpe ijzeren pinnen, laten aanbrengen om de ruitserij de doortocht te beletten.

Als het stadsbestuur van Luik de Prins de doortocht weigert en de prinselijke trompetter niet meer terugkeert van zijn missie naar Maastricht heeft Willem van Oranje geen andere keuze dan een omtrekkende beweging te maken om toch aan de overzijde van de Maas te geraken. Dankbaar maakt hij gebruik van de kennis van Karel van Bronckhorst, de heer van Obbicht, die zich onder zijn manschappen bevindt.

Rond vier uur in de middag van de 5^e oktober breekt Willem van Oranje zijn legerkamp in Wittem op maar laat om Alva te misleiden de tenten in de richting van Maastricht staan en houdt de kampvuren brandend. Begunstigd door helder maanlicht bereikt het Oranjeleger, 23.000 voetknechten en 9.000 ruiters, na een mars van ongeveer vijf uur rond middernacht de boorden van de Maas bij Obbicht. Opgeschrikte dorpsbewoners slaan op eerbiedige afstand de spectaculaire overtocht gade. Dichte rijen ruitserij worden in de bedding van de rivier geplaatst om de stroomkracht te breken. Daarachter trekken vendels voetknechten naar de overkant. Vanaf beide oevers wordt een brug geslagen om het overige voetvolk en het veldgeschut droog naar de overkant te brengen. Het huzarenstukje voltrekt zich zo voorspoedig dat rond acht uur in de morgen het hele leger voor de poorten van Stokkem staat.

Graaf Egmond van Schwarzenberg, stadsgouverneur van Stokkem, houdt de poorten dicht en waarschuwt in allerijl de prins-bisschop van Luik. Die stuurt meteen troepen naar Stokkem, die op hun beurt Alva verwittigen. Een volkomen verraste Alva gelooft de berichten niet en vraagt spottend of het leger van de Prins dan een vlucht wilde ganzen is, dat het zo maar de Maas oversteekt. Ook hij stuurt troepen naar Stokkem, maar tot een treffen komt het niet, omdat het leger van Willem van Oranje in aantal manschappen sterker is. Maar ook Oranje op zijn beurt gaat niet tot de aanval over. Hij gunt zijn troepen twee dagen rust in de omgeving van Stokkem om te bekomen van de inspanningen, rampzalig voor de dorpen in de omgeving die zwaar lijden onder de plundertochten van het soldatenvolk.

Na de alom geroemde overtocht over de Maas, blijkt spoedig dat de veldtocht van Oranje gedoemd is te mislukken. Permanent geldgebrek, een zwakke strategie, het uitblijven van de steun van de bevolking en Alva's strategie van de verschroeide aarde, zijn de voornaamste oorzaken dat Oranje na maandenlange omzwervingen door het prinsbisdom Luik en Frankrijk zich met zijn ontredde en opstandige leger terugtrekt naar Duitsland, waar hem niets anders rest dan het in maart 1569 te ontbinden.

Enkele afbeeldingen:

Schoolplaat Overtocht over de Maas

Prent van Isings

Het sinds 1600 gebezigde spreekwoord: *“Met de Prins over de Maas geweest zijn”* in de betekenis van: “heel wat mee gemaakt hebben”, verwijst naar het avontuurlijke karakter van de overtocht die gezien wordt als het best geslaagde deel van de veldtocht die de Prins van Oranje in 1568 ondernam.

Prent van Frans Hogenberg

“Der Prins zu Roß, und auch zu voiß, Mit seinem zug gar übergroiß, Duchsetzt die Maß, in kleiner zeit, In Brabant von Maastricht nitt weit, Und zeugtt dem viandt ins gesichtt, Der seinenthalben hinderweicht, Und in die erd sich hatt vergraben, Also des schlagens ist enthaben. Anno Dnj M.D.LXVIII. in Octob:”

Zo verwoordt Frans Hogenberg, de “fotograaf” van de Opstand in de Nederlanden, bij deze prent van zijn hand op bondige wijze de overtocht van Willem van Oranje in de nacht van 5 op 6 oktober 1568. Dat de overtocht tot de verbeelding sprak, mag ook blijken uit het gegeven dat in het Wilhelmus daarvan gewag wordt gemaakt en Maastricht als enige plaats wordt vermeld.

Prent van de vesting Stokkem

Ets van R. Pril uit de zestiende eeuw met de titel “Stockhem”, voorkomend in het zeventiende eeuwse handschrift van H. van den Berch: “L’Estat de la sainte et noble cite, paijs, evesche et diocese de Lege”. Op de achtergrond de burcht van Stokkem.

Monument van de Overtocht

Op 1 juli 1999 werd op initiatief van de toenmalige Bornse burgemeester Ing. Guus Swillens en het Obbichtse Ecrevissecomité het Monument van de Overtocht opgericht en onthult door Kroonprins Willem Alexander. Het monument, vervaardigd door kunstenaar Louis Reijnen, symboliseert de “Poort van de Vrijheid” met daarachter twee grote ganzenvleugels in steen, verwijzend naar de uitroep van Alva, die het prinselijke leger vergeleek met een vlucht wilde ganzen. In de poortboog een tekst van Herman Veugelers: *“Gistere blij vandaag tot alles is gebeild”*, die aangeeft dat het vrijheidsstreven van eeuwen geleden nog steeds actueel is. Op de sokkels van de rustbank staan twee chronogrammen van Guus Janssen die verwijzen naar de overtocht in 1568 en de plaatsing van het Monument in 1999.

1 juli 1999

* Het spreekwoord *“Met de Prins over de Maas geweest zijn”* betekent heel wat meegemaakt hebben en is een zinspelning op de expeditie van Prins Willem van Oranje in 1568, toen hij op spectaculaire wijze bij Obbicht-Stokkem de Maas overstak.